

Förorten nerifrån-och-upp?

Nyliberal styrning i ett etniskt polariserat storstadslandskap

Magnus Dahlstedt

Sanningen är en världslig skapelse [...] Varje samhälle har en bestämd sanningsregim, en egen 'allmän sanningspolitik'...¹

Michel Foucault, *Power/Knowledge*

Man kan aldrig befria människan från hennes självansvar. [...] I princip måste därför varje tecken på att medborgare själva vill ta ansvar hälsas positivt.

SOU 2000: 1, *En uthållig demokrati!*

Vi svenskar har ett flathetsproblem. Vårt problem är att vi till varje pris undviker att lägga ansvaret där det hör hemma. Kan vi göra någonting till systemfel så gör vi det bara vi slipper andas ett ord om invandrarnas eget ansvar.

Helena Rivière, *Överslättande svenskar*

Inledning: Demokrati nerifrån-och-upp

I en allt mer globaliserad världsordning har västerländska, liberala demokratier ställts inför en rad nya utmaningar, något som har givit upphov till en livaktig internationell diskussion om 'demokratins framtid'. Ett återkommande ord i svensk demokratidebatt är 'underifrånperspektiv'. Samtliga politiska partier har under senare år poängterat att en förnyelse av svensk demokrati bör ta sin utgångspunkt i ett perspektiv som betraktar demokratisk maktutövning som ett rörelsemönster nerifrån-och-upp, snarare än uppifrån-och-ner. 'Underifrånperspektiv' har blivit en politisk slogan, en patentlösning på en rad samhällsliga och demokratiska 'problem'.

Tanken om 'demokrati underifrån' signalerar ett maktskifte i svensk demokrati, från samhällsstyrning till självreglering, från en huvudsakligen statscentrerad regim, med fokus på ett statligt, samhälleligt ansvar, till en regim med större fokus på individuellt ansvarstagande. Föreliggande artikel uppehåller sig kring en aspekt av detta skifte. Den åskådliggör hur värnandet av individens 'ansvarstagande' under nittioalet har blivit ett allt mer framträdande drag i diskussionen om situationen i mångtunniska förortsmiljöer. Skiftet genomsyrar således flera politikområden, inte bara kommunal demokrati, utan även storstads- och integrationspolitik.² Hur kan skiftet förstås? Hur förs argumentationen i förhållande till mångtunniska förorter? Vilka konsekvenser kan skiftet få för arbetet med att motverka fortsatt polarisering av svenska storstäder?

Ett polariserat storstadslandskap

För en tid sedan samtalade jag med ledaren för ett integrationsprojekt i Malmöförorten Rosengård. Han uttryckte under vårt samtal stor oro inför framtiden. Han menade, som många andra, att det mest akuta problemet i Rosengård är den omfattande arbetslösheten. Det var emellertid inte arbetslöshetens snävt ekonomiska dimensioner han lade tyngdvikt vid. Han uppfattade snarare den speciella 'livsstil' som han menade hade utvecklats i Rosengård som det primära problemet.

Han hävdade att arbetslösa Rosengårdsbor i många fall gått på socialbidrag under så lång tid att de i princip inte längre går att anpassa till ett normalt fungerande, underförstått yrkesverksamt liv. De invaggas nämligen, beskrev han, successivt i en destruktiv världsuppfattning där det framstår som helt självklart att inte lita fullt ut på samhällets nyckelinstitutioner – skola, socialtjänst, polis. Den främsta uppgiften när det gäller att förändra tillvaron för Rosen-

gårdsborna, så lydte projektledarens argument, består i att omvandla de boendes livsstil och mentalitet, *från* misstro, beroende och passivitet *till* tillit, självständighet och engagemang. Projektledarens argumentation överensstämmer på flera punkter med huvudlinjerna i senare års mediedebatt om de utmaningar som månggetniska förorter idag står inför.

En av de utmaningar som liberala demokratier står inför är tendenser till skärpt polarisering och rangordning mellan majoritetssamhället och etniska minoritetsgrupper. I globala storstäder breder fattigdom och utstötning ut sig, sida vid sida med makt och rikedom (Sassen, 1998). Polariseringen tudelar även svenska storstäder (Molina, 1997; Bunar, 2001; Lövgren, 2002). Näst intill dagligen rapporterar dagspressen om missförhållanden runtom i landets förortsmiljöer. Medan medelklassen allt mer sluter sig i sina 'gated communities', med hjälp av höga murar, vakthundar och larm, privata övervaknings-, bevaknings- och säkerhetssystem, försämras villkoren successivt för befolkningen i städernas 'utsatta' och minst attraktiva områden (Robins, 2002). De stängs, socialt och rumsligt, in i 'sina' delar av staden. 'Förortsgetton', 'invandrarförorter', 'socialt utsatta områden' – dessa stigmatiserade platser har många namn.

Dessa miljöer har stått i förgrunden för mycket av senare års heta diskussion om det, samtida såväl som framtida, 'mångkulturella Sverige'. Förorter som Rosengård i Malmö, Rinkeby i Stockholm och Hammarkullen i Göteborg har i diskussionen fungerat som symboler för allt från de möjligheter och utmaningar till det hotfulla som anses höra till det 'mångkulturella'.

Då Miljonprogrammets förorter byggdes framställdes de som tillhörande något av det moderna Folkhemmets frontlinje (Ristilammi, 1994). Förorten betraktades då som modern, nybyggd och i sig självt eftersträvansvärd. Efterhand kom den däremot att framställas som allt mer 'avvikande' från resten av samhället, på olika sätt farlig och besvärlig. Den blev successivt synonymt med i stort sett allt negativt man kan tänka sig – kriminalitet, drogmissbruk, etniska konflikter, isolering, alienation.

Under nittiotalet tycks beskrivningen av månggetniska förorter återigen ha bytt skepnad (se Dahlstedt, 2004a). Synen på Förorten som primärt 'etniskt främmande', där fokus först och främst läggs på närvaron av 'invandrare', har under nittiotalet successivt ersatts av synen på Förorten som en i sig 'främmande' urban miljö, där fokus, som i fallet med projektledaren i Rosengård, först och främst förläggs till faktorer som rör området som sådant – normer, kultur, mentalitet. Det antas i mångt och mycket vara *miljön som sådan*, som genererar värderings- och beteendemönster som avviker från vad som uppfattas som hörande till samhällets normalstillstånd.

Lösningen på 'förortsproblemet', enligt allt fler bedömare, står att finna i en mer decentraliserad, 'aktiverande' välfärdspolitik, en politisk linje som ser mer till enskilda individer och deras möjligheter att *själva* styra och utforma sina liv än till statsmakten, till folkvalda politiker och deras möjligheter att styra samhällsutvecklingen i en bestämd riktning. Situationen känns igen från det ideologiska skifte som alltsedan åttio- och nittiotalen ägt rum i åtskilliga europeiska länder.

Samling kring Mitten!

Socialismen är död! Kapitalismen, den liberala demokratin, friheten har segrat! Budskapet om 'historiens slut' och 'ideologiernas död' har alltsedan Berlinmurens fall och sovjetkommunismens sammanbrott upprepats till odiskutabel Sanning. Vänsterrörelsen, i bred mening, har ända sedan socialismens dödsförklaring arbetat i motvind. Forna kommunistpartier ändrade i denna politiska konjunktur ideologisk färdriktning och närmade sig den politiska 'mitten'. I länder som Storbritannien, Tyskland och Sverige anpassade sig samtidigt socialdemokratin till en politisk dagordning som tidigare associerats med den ideologiska högerflanken (Lipset, 2001). Slavoj Žižek (2000: 7) konstaterar, bland andra, att det i den center-vänsterliberala hegemoni som skapats är allt svårare att urskilja några avgörande skiljelinjer partierna emellan.

Han beskriver den Tredje Vägens eller Nya Mittens socialdemokrati som 'socialdemokrati under kapitalistisk liberaldemokratisk hegemoni'.

Socialdemokratiens 'postpolitiska' hållning kännetecknas av att den i princip saknar ideologisk förankring. Den grundar sig snarare på pragmatiska överväganden. Den är djupt paradoxal: Samtidigt som den värnar om den 'radikala Mitten' så säger den sig sträva efter att bryta upp vänster-högerskalan (Gustavsson, 2004). Den Tredje Vägen baseras inte på kritisk analys av samhället *som maktordning*. Den tycks överhuvudtaget ha givit upp ambitionen att skapa ett Annat samhälle, ett samhälle bortom dagens kapitalistiska maktordning. Den har närmast kapitulert inför 'den enda vägens politik', dess diktat om budgetsanering och överföring av ansvar från stat till marknadskrafter och det 'civila samhällets' nätverk, intressegrupper, 'brukare' och frivilliga organisationer.

Vi har sedan åttiotalet bevittnat ett skifte av samhällsstyrning i svensk demokrati (Boréus, 1994; Jacobsson, 1999; Ryner, 1999), från en huvudsakligen statscentrerad regim, med fokus på ett statligt, samhälleligt ansvar, till en regim med större fokus på individuella initiativ, ansvarstagande och samverkan mellan statliga och ickestatliga aktörer, medborgare och tjänstemän, företag och organisationer, skolor och föräldrar (jfr Rose, 1999: 174).

Redan i skarven mellan åttio- och nittio-tal slog den svenska Maktutredningen (SOU 1990: 44) an tonen genom att rikta skarp kritik mot diverse statliga ingripanden, samhällsplanering och korporativa lösningar. I Lindbeck-kommissionens (SOU 1993: 16) förslag markerades under krisårens Sverige en öppen antistatlig och antikorporativistisk hållning. Samhällelig styrning och organiserade intressen måste, slogs det fast, avlägsnas från politikens finrum, eftersom de hämmar konkurrens och effektivitet. Ett större inslag av pluralism och personligt ansvar skulle, menade kommissionen, däremot gynna svensk ekonomi och svenskt folkstyre.

Maktutredningens kritiska hållning till statliga ingripanden och korporativa lösningar har tagits över av olika aktörer. Motsvarande skifte följer en logik inte helt olik den vi tidigare kunnat skönja bland annat i USA och inom EU, där begrepp som 'aktivt medborgarskap', 'empowerment' och 'den tredje sektorn' har initierats för att befrämja principer om frivillighet och självständighet gentemot principer om statligt kontroll och samhälleligt ansvar (Rose, 1999; Marinetto, 2003). Gemenskap medborgare emellan har där tenderat att framställas i moraliska termer, vilket har gjort att medborgarskapets *skyldigheter* har markerats i förhållande till dess *rättigheter* (Fairclough, 1999; Schierup, 2003).

Skiftet 'från samhällsstyrning till självreglering' (Petersson, 1997: 103) har även nått Sverige. Under senare år har intresset för medborgarnas självbestämmande och inflytande i samhällslivet ökat markant. Flera politikområden konvergerar i sin syn på deltagande, inflytande och demokrati, inte minst den kommunal-, storstads- och integrationspolitiska (Dahlstedt, 1998). Inte bara forskare utan också företrädare för den politiska höger- och vänsterkanten har talat om att mer kraftfullt verka för att utöka medborgarens 'makt över det egna livet', om värdet av lokal förankring, 'underifrånperspektiv', självständighet, ansvarstagande, decentralisering, brukarinflytande, medborgerligt inflytande. Det tycks därmed ha uppstått ett nytt mönster av maktutövning i svensk demokrati, en slags 'decentralism' där maktförhållandet successivt förskjuts från centrum till periferi och där allt större kraft läggs på att 'lyssna på de röster som härstammar "underifrån"' (Petersson, 1997: 108).

Demokratiminister Britta Lejon (1999) betonar exempelvis, tidstypiskt, att det behövs ett 'perspektivbyte inom demokratidebatten' som i högre grad ställer 'medborgarens berättigade krav på mer makt över vardagen och över politikens utformning i centrum'. Perspektivförskjutningen kan inte minst skönjas i den kritik som i olika sammanhang riktats mot en allt för långtgående jämlikhetspolitik, mot statsmaktens 'passivering' av medborgarna och bristen på medborgerligt ansvar. Sådan kritik framförs inte bara från den politiska högerflanken, utan också från socialdemokratiskt håll (Ryner, 1999; Anderson, 2001). Senare års ideologiska för-

skjutning påminner i flera avseenden om den ideologiska linje som Tony Blair och hans New Labour så framgångsrikt drivit sedan mitten av nittiotalet.

Nyliberalism och styrning genom moral

Denna uppmaning till mobilisering 'underifrån', till medborgarna att 'ta sitt ansvar' kan, utifrån en teoretisk ansats inspirerad av Michel Foucault, förstås som en bestämd logik av *politisk styrning*. Den kan ses som en specifik uppsättning strategier för maktutövning som till sin logik styr medborgare genom deras 'moral', genom att värna och förlita sig till deras autonomi, initiativförmåga och delaktighet.

Michel Foucault analyserade förhållanden mellan makt och kunskap och beskrev hur disciplinering och kontroll har ägt rum vid olika historiska skeden. Han hävdade att tudelningar mellan *normalitet* och *avvikelse*, och följaktligen också kategorier som 'galenskap', 'sexualitet' och 'kriminalitet', bör förstås som sociala konstruktioner, ständigt skiftande efter historiska förutsättningar och institutionella ramar. Dessa kategorier bildar, menade han, de ramar inom vilka det under en viss epok är 'möjligt att tänka och tala'. De ingår i den tidens *regimes of truth* (Foucault, 1980b). Utgångspunkten är alltså att det som 'finns' i något avseende är diskursivt konstruerat.

Samhällsstyrning är, ur denna synvinkel, varken systematisk eller centrerad i vissa strategiska punkter, exempelvis avskärmade statsapparater. Den har snarare i allt högre grad skingrats från formaliserade besluts- och organisationsformer och utsöndrats runt om i samhällskroppen. Den praktiseras av och genom löst sammansatta nätverk eller organisationer, av yrkesutövare, och inte minst enskilda medborgare. Foucault poängterade att maktutövningen alltsedan 1700-talet varit utformad som en 'anatomisk politik för människokroppen' (Foucault, 1980a: 177), med avsikt att styra samhället genom att forma medborgarnas sinnen och kroppar, att skapa 'nyttiga individer' (Foucault, 1987: 246).

Denna form av maktutövning fångade Foucault (2003) i begreppet *governmentality*. Begreppet består av termerna *govern* – att styra – och av *mentality* – föreställningar eller mentalitet. Med denna konstellation ville han sätta fokus på hur makten griper in i våra sinnen och kroppar, hur den gestaltar det vi tänker och gör. Samhällsstyrning och praktiker av under- och överordning äger rum, menade Foucault, *genom* medborgarna och deras identiteter. Den uppriktar dikotomier och tudelningar, konstruerar objekt och formar medborgarnas kroppar.

Staten är, enligt en sådan ansats, inget givet väsen, ingen självständig aktör, utan mer en konsekvens av bestämda styrningspraktiker. Dessa praktiker kan förstås som en serie av rationaliteter, som inbegriper tankar om inte bara 'politikens gränser', 'rimliga ambitioner' och 'myndigheters bestämda uppgifter', utan även om egenskapen hos själva måltavlan, objekten eller subjekten, för denna politik (Hultqvist & Petersson, 1995). En rationalitet är ett mer eller mindre sammanhängande sätt att betrakta 'styrningens logik' – Vem styr eller kan styra? Vari består själva styrningen? Vem eller vilka styrs? Man kan säga att styrningspraktiker både *specificerar* och *organiserar* befolkningen (Dillon, 1995).

Den gängse vokabulären inom konventionell politisk analys har dock tenderat att inte kritiskt reflektera kring oppositioner såsom privat och offentligt, politik och marknad, inrikes- och utrikespolitik, nationellt och internationellt, tvång och samtycke (Shapiro, 1992; Wendt Höjer, 2002). Den har snarare tenderat att tämligen okritiskt ta dem för givna som oproblematiska 'fakta'. Konventionell politisk analys har därmed inte riktigt förmått belysa nyanserna i det komplex av juridiska och disciplinära, symboliska och materiella, praktiker som maktutövningen består av, vare sig det gäller statlig eller överstatlig, geopolitisk nivå (Dillon, 1995).

En rad teoretiker har, i enlighet med en sådan utgångspunkt, hävdade att försök till att beskriva och att uppmantra till mobilisering 'underifrån', ett stärkt 'civilsamhälle' och ökad lokal delaktighet, i sig kan ses som en konstruktion av bestämda enheter och 'politiska subjekt' (Cruikshank, 1999; Schofield, 2002). Den form av samhällsstyrning som sätter individens fri-

het och medborgerlig delaktighet i fokus förutsätter nämligen, betonar Kenneth Petersson, 'en aktiv referent, som ser sig själv som "mobiliseringsbar" och som utan motstånd sätter sig själv i centrum' (Petersson, 1997: 92).

Den idag allt mer framträdande diskussionen om betydelsen av ett stärkt civilsamhälle kan därför analyseras som en särskild *regime of truth* eller, som Nikolas Rose (1999) uttrycker det, som en slags 'styrning genom gemenskap'. Denna styrning verkar, menar Rose, via praktiker som konstruerar och samtidigt styr enskilda medborgare inom bestämda moraliska gemenskaper. Medborgaren framställs genom denna styrning som en 'moralisk varelse', med specifika kontaktytor, nätverk och skyldigheter gentemot sin sociala omgivning.

Liberala demokratier baseras på en bestämd uppsättning teknologier som går ut på att i det längsta styra medborgarna genom att stärka deras individuella autonomi och delaktighet. Den har siktet inställt på att 'hjälpa folk att hjälpa sig själva' (Cruikshank, 1999: 4). Den (ny)liberala styrningens primat utgår från distinktionen mellan offentligt och privat. Till grund för 'den liberala rädslan för allt för mycket styrning' (Hindess, 2000: 93) ligger två premisser om det som ska styras: Det består, för det *första*, av en rad självreglerande domäner för social samverkan och, för det *andra*, av individer med en inneboende förmåga och vilja till självständigt handlande. Den (ny)liberala styrningen inrättar skarpa gränser för politikens legitima räckvidd och värnar en 'frihetens domän', bortom 'politiken' (den ekonomiska sfären, civilsamhället, familjen), där individer ges tillfälle att agera självständigt.

Även de mest välmenande av politiska ambitioner, som viljan att mobilisera och engagera medborgare till att 'ta sitt ansvar' och bli delaktiga i samhällslivet, denna 'the will to empower' (Cruikshank, 1999), kan dock också den ses som en del av maktens teknologier. Denna (väl)vilja söker, närmare bestämt, lösningar på diverse samhälleliga 'problem' genom att reglera och styra medborgarens vardagsliv på nya sätt, snarare än att en gång för alla 'frigöra' medborgaren från den förtryckande maktens grepp.

Rose hävdar att en 'styrning genom gemenskap' i någon mening 'rättfärdigar sig själv med hänvisning till något naturligt, etablerat, uppenbart, obestridligt: arbetsdygder, familjens betydelse, behovet av individuellt ansvar...' (Rose, 1999: 192). En viktig anledning till varför exempelvis talet om civilsamhället och dess moraliska gemenskaper tycks vara så pass förföriskt och låter sig appliceras i alla upptänkliga sammanhang skulle därmed vara att civilsamhället i sig har framstått som en både naturlig och självklart god 'social ordning'.

Förorten, underklassen och 'bidragskulturen'

Marknaden är, enligt en av den nyliberala styrningens bärande premisser, den domän som på bästa sätt förmår 'reglera sig själv'. Marknadens 'osynliga hand' är garanten för frihet, graderad i en skala från 'positiv' till 'negativ'. Konsekvensen av denna gradering är en skärpning av människors skyldigheter. Människors rätt att välja är följaktligen inte bara en rätt – utan en skyldighet, ett imperativ: 'Du ska välja!' (Rose, 1999: 87). Marknaden befrämjar självständigt, självreglerande handlande, *dels* genom att uppmuntra individer till att själva beräkna kostnader och förmåner av sitt eget handlande, *dels* genom att undergräva relationer av beroende och underordning. Den senare tankegången formulerades av Adam Smith på följande sätt: 'Det finns inget som korrumpierar och degraderar sinnet såsom beroendet och inget inger sådan ädel och generös redlighet som frihet och oberoende' (Hindess, 2000: 99). Han ansåg att det mest effektiva sättet att motverka kriminalitet och oordning bland befolkningen var att göra underställda tjänare till 'fri' arbetskraft, det vill säga låta dem tjäna sitt uppehälle genom samvaro och konkurrens med andra på en (arbets)marknad.

Även om de underställda tjänare Smith hade i åtanke inte längre utgör samhällets mest avgörande problem, så fortsätter argument om 'beroendets' demoraliserande inverkan på människan att framföras. Det är numera bidragstagandet eller, som det talande betecknas enligt en nyliberal jargong, 'bidragsberoendet' som debatten kretsar kring. 'Högskattestaten gör männi-

skor fattiga', för att använda debattören Christian Gergils' (2002) ord. 'Bidragsstaten gör dem till undersåtar'. Gentemot det demoraliserande 'beroendet' ställs fortfarande det 'kreativa beroendet', som sägs känneteckna dem som till sitt uppehälle är beroende av marknaden. Tanke-sättet är, ska vi se, som alla mest tydligt artikerat i diskussionen om situationen i 'utsatta' förortsmiljöer (Dahlstedt, 2004a).

Tesen om de tärande fattiga populariserades först i USA. Statsmakten är, enligt tesen, en *tärande* sektor, som drar resurser, kreativitet och kraft från den dynamiska, flexibla, *närande* sektorn – marknaden. Människor som tar del av dess förmåner blir successivt osjälvständiga. De berövas sin kreativitet och initiativförmåga. Den byråkratiska staten när bland fattiga, kvinnor och 'invandrare' en 'underklass-' eller 'fattigdomskultur', genomsyrad av passivitet och beroende, apati och trångsynthet, vilket motverkar självtillitens och företagsamheten dygder. Argumentationen bidrar till att fortsatt peka ut underordnade grupper, bland annat genom att den fokuserar på det 'moraliskt förkastliga' i deras 'kultur' eller på den onda, 'passiviserande' och 'klientiserande' statsmakten, snarare än på omgivande villkor och strukturer (Gans, 1995). Tesen har en rasistisk såväl som sexistisk underton, vilket inte minst framgår av den bild av 'välfärds mamman' som frammanats – bilden av en ung, rentav tonårig, ogift och svart kvinna, med okontrollerad sexualitet (Neubeck & Cazenave, 2001).

I takt med att det under åttio- och nittiotalen successivt växt fram ett mer (ny)liberalt färgat konsensus har en sådan argumentation fått fotfäste också i Sverige.

I en intervju för *Dagens Nyheter* (12 april 1994) konstaterade Mauricio Rojas att '[v]i har fått en mångfald av invandrargrupper som kan berika Sverige, men mer och mer förvandlas de till underklass på grund av en passiviserande bidragspolitik och en stel arbetsmarknad'. Rojas är en av de debattörer som i Sverige allra mest kraftfullt har förespråkade en analys som inte bara tar hänsyn till fattigdomens ekonomiska dimensioner, utan också beaktar engagemang, initiativkraft och självständighet som viktiga dimensioner av fattigdom (till exempel Rojas 1999). Det är för övrigt en analys som också har färgat av sig på den klassanalys som förespråkas på den ideologiska vänsterkanten.

I en intervju i *Svenska Dagbladet* (21 augusti 1999) klargjorde Rojas sin ståndpunkt på följande sätt: 'Tidigare har fattigdom alltid relaterats till inkomst. Vi säger att fattig är den person som inte har makt att förbättra sitt liv. På det viset finns det mycket mer fattigdom i Sverige än vad statistiken berättar'. Fram träder bilden av en oundviklig logik: Vissa *är* fattiga och maktlösa, andra *inte*. Några gråzoner eller nyanser är inte att tala om.

Ett återkommande drag i resonemang om den passiviserande 'fattigdomskulturen' är att 'kulturen' framställs som vore den ett ting, isolerat från omgivande materiella och sociala sammanhang (Thompson, 1990). Även om det i vissa fall understryks att det ursprungliga 'problemet' i mångtunniska förortsmiljöer är klasspolarisering och socioekonomiskt utanförskap, så sägs inte sällan den livsstil, mentalitet eller 'kultur' som dessa materiella realiteter genererar, när den väl har formerats, ha en slags självständig dynamik.

Även om det inte alltid sägs uttryckligen, så anspelar delar av debatten om svenska förortsmiljöer ändå på en logik som genomsyrat den amerikanska underklassdebatten (Schierup, 2003). Det har i en anda som liknar den amerikanska exempelvis framställts som om det vore ett självständigt val, från förortsbornas sida, att inte arbeta och 'göra rätt för sig' utan istället 'leva på bidrag'. Ett återkommande argument har, vidare, varit att statliga bidrag och understöd är 'passiviserande' och försätter människor i 'beroendeställning'.

Den i svensk samhällsdebatt närmast för-givet-tagna beteckningen 'bidragsberoende' är talande. Den jämför uppbarande av statliga bidrag med 'beroende' av exempelvis droger. Lika som alkohol eller narkotiska preparat skulle bidrag skapa osjälvständiga värderings- och handlingsmönster som gör att människan inte längre till fullo förmår kontrollera sin kropp och själ. I diskussioner om 'utsatta förorter' ligger sådana premisser inte sällan till grund för antagandet att miljöer där de 'bidragsberoende' är en betydande andel av de boende mer eller

mindre *automatiskt* kommer att genomsyras av en destruktiv livssyn, en slags 'beroendementalitet' med brist på engagemang, företagsamhet och initiativkraft.

Mauricio Rojas (1999) anspelar på tanken om 'fattigdomsmentalitet' när han på tal om situationen i landets 'utsatta förorter' slår fast att 'utanförskapet blir det sammanfogande kittet i en kollektiv identitet som grundar sig på en stark känsla av att bli utstött och inte tillhöra gemenskapen i övrigt'. Av resonemanget framgår att detta 'sammanfogande kitt' antas ha en egen dynamik. Det omvandlar nämligen, enligt Rojas, 'den individuella utsattheten till kollektiva processer med en egen dynamik, som på ett avgörande vis återverkar på individernas sätt att hantera den egna utsattheten'.

Rojas ingick själv i den arbetsgrupp som Moderaterna under 1999 tillsatte för att rikta särskilt fokus mot allt mer tilltagande 'social segregation och utanförskap' i det svenska samhället. Hans tankar har uppenbart format arbetsgruppens synsätt, på samma sätt som han satt sin prägel på den integrationspolitiska profilen hos Folkpartiet, det parti han för närvarande företräder.³ Arbetsgruppen beskriver i slutrapporten *Bryt utanförskapet!* (Moderata Samlingspartiet, 2001) 'utanförskapets kultur' som ett av det samtida Sveriges mest allvarliga problem. Rådande (miss)förhållanden i svenska förortsmiljöer medför, formuleras det i rapporten, 'en process där utanförskapet i sig börjar generera mer utanförskap och där utanförskapets kultur går i arv till nya generationer, som i sin tur ser sina livschanser begränsas ännu mer av detta kollektiva arv. Detta betyder att det som från början var verkan – utanförskapet – omvandlas till orsak' (s. 13).

Aktivering och 'kravmärkning'

Tesen om en framväxande bidragskultur är del av den mer allmänna ideologiska förskjutning i riktning mot en mer nyliberal styrning av samhället som jag tidigare berört, där statsmaktens förmåga och övergripande ansvar i styrningen på olika sätt kringskärs och omdirigeras, för att ge plats åt fler initiativ och större engagemang från icke-statliga aktörers sida – marknadskrafter och civilt samhälle, familjer och föräldragrupper, brukare och byalag.

De förslag till 'lösningar' som baseras på tesen om 'bidragsberoende' tenderar att sätta kulturella snarare än strukturella villkor i förgrunden. Argumentationen känns igen från den amerikanska underklassdebatt som pågått sedan åttiotalet. Eftersom tesen baseras på ett normativt antagande om 'det ideala oberoendet' iscensätts en rad 'aktiverande' åtgärder och program, där *workfare* (rätt till arbete eller skyldighet att 'göra rätt för sig') förespråkas som alternativ till 'passiviserande' *welfare* (rätt till välfärd) (Peck, 1998; Schierup, 2003).

'Vi måste bort från en förnedrande bidragskultur', markerar Rojas (2001), enligt en sådan logik. 'Arbete och självförsörjning är de första nödvändiga stegen mot den värdighetsrevolution som våra förorter behöver'. Folkpartiledaren Lars Leijonborg anspelade på samma tanke-logik då han i en tidningsintervju förklarade att partiets politik går ut på att 'vrida arbetsmarknadspolitiken från en bidragskultur till en jobbkultur' (*Göteborgs Posten*, 12 juli 2001).

'Att ställa krav är att bry sig' var också Folkpartiets budskap då man under 2002 års valrörelse bidrog till att förskjuta fokus i den integrationspolitiska debatten, genom ett massmedialt väl uppmärksammat utspel om 'skärpta krav på invandrare'. 'Liberaler har aldrig tvekat att tala klartext om de skyldigheter som är rättigheternas spegelbild', poängterade de i valmanifestet *Ett parti som vågar utmana* (Folkpartiet, 2002). Med hjälp av ett synnerligen vagt formulerat förslag om införande av så kallat *språktest* för 'invandrare' lyckades man 'sätta dagordningen' under valrörelsens slutskede. För övriga partier blev det snart närmast omöjligt att beträda det integrationspolitiska fältet utan att samtidigt positionera sig gentemot Folkpartiets 'förslag' och på något sätt relatera till frågor om test, restriktioner och skärpta krav.

Utifrån denna position markerade partiet att det nu var dags att 'tala klartext' och 'lyfta locket' i en annars allt för flat och 'politiskt korrekt' debatt om Sveriges mångkulturella sam- och framtid.⁴ Krav är, poängterade man, inte synonymt med elakhet. Det är snarare den ut-

bredda 'kravlösheten' i svensk politik som enligt partiet är hjärtlös, en kravlöshet som påstås drabba 'de mest utsatta värst'. Följden av denna hållning är krav på motprestationer i utbyte mot understöd, vilket uppges stimulera människor till att själva förbättra sin levnadssituation. 'Rätt krav stimulerar och sporrar', som det heter i valmanifestet.

Det problematiska ickedeltagandet

De som likt Rojas och Folkpartiet argumenterar för större utrymme för initiativtagande och aktiva medborgare i svensk demokrati – även hemmahörande på den ideologiska vänsterkanten – utgår från en normativ uppfattning om 'aktivitet' som demokratins mest önskvärda eller 'naturliga' tillstånd. De definierar och urskiljer därmed olika subjekt eller 'medborgartyper', inrättar tudelningar mellan skilda 'samhällssfärer' och tilldelar dem bestämda 'egenskaper', förtjänster och brister. Framför allt uppges en rad 'icke-statliga sfärer' besitta en inneboende, 'självreglerande' drivkraft eller förmåga, som det gäller att dra nytta av för att fördjupa demokratin.

På medborgarnas villkor, Demokratiutvecklingskommitténs slutbetänkande, är ett exempel på ett politiskt dokument vars utgångspunkt för de förslag och strategier som formuleras är en 'aktiv medborgare', en medborgare som, ur sin position 'underifrån', 'tar sitt ansvar'. I betänkandet skriver man, tidsenligt: 'I stället för att ställa frågan "Vad kan decentraliseras?" vill vi ställa frågan "Vad kan *inte* lösas lokalt?". Detta innebär samma sak som att vända ett organisationschema upp och ner' (SOU 1996: 162, s. 81).

Det är här, liksom i flera av de utredningar som behandlar 'förortsproblematik' och demokrati, uppenbart en 'aktiv medborgare' som utgör utgångspunkten för de konkreta förslag och långsiktiga strategier som formuleras – en medborgare som tillvaratar sina intressen, som inte 'ligger samhället till last' och 'lever på bidrag' utan som 'tar hand om sig', som är aktiv inte bara på arbetsmarknaden utan även som konsument och i politiken.

Det förhärskande synsättet på denna 'aktiva medborgare' och dennes relation till 'det offentliga' synliggörs särskilt väl i *Egenmakt: Att återerövra vardagen*, ett av Storstadskommitténs delbetänkanden. Där heter det: 'Så länge lösningarna konstrueras av "någon annan" blir medborgaren kontrollerad. Det ligger i sakens natur. När medborgaren tillåts/återerövrar initiativet uppnås egenmakt' (SOU: 1996: 177, s. 89). I delbetänkandet görs ett försök att kategorisera människor utifrån deras grad av 'aktivitet' eller 'passivitet' i samhällslivet. Befolkningen delas in i fyra kategorier, den 'aktive', den 'passive', den 'vanmäktige' och den 'utanför stående medborgaren' (s. 90f). Vad kännetecknar då dessa fyra 'människotyper'? Läsaren möter följande karakterisering:

Den aktive medborgaren:

Kunnig, trygg och medveten, klarar att orientera sig i och aktivera sig i den egna geografin. Stor kontroll med intensivt utbyte med andra medborgare. Känner identifikation med det politiska och samhälleliga systemet. Upplever sig ha befälet över sina liv.

Den vanmäktige medborgaren:

Orienterar sig i sitt grannskap och artikulerar missnöje och frustration. Kan, men får inte utveckla sin medborgerliga kraft. Ser handlingsmöjligheter för att lösa problem för egen och andras del.

Den passive medborgaren:

Ointresse och oförmåga att kontrollera den egna geografin. Viss aktivitet inom begränsade områden, men i övrigt passiviserad. Artikulerar missnöje med samhällsförändringar. Upplever att egna synpunkter är intressanta för makthavare. Förtroendekris i relation till det politiska systemet.

Den utanför stående medborgaren:

Totalt ointresse eller oförmögenhet att orientera sig i den egna geografin. Uppvisar knappt intresse att artikulera något missnöje. Här finns den stora gruppen av "nyfattiga" och delar av etniska grupper. Upplevelse av meningslöshet.

Medborgare konstrueras som entydiga 'politiska subjekt', eller snarare karikatyrer. Demokratins minsta och, enligt delbetänkandet, mest önskvärda beståndsdel, 'den aktive medborgaren', konstrueras, det hör till själva logiken, gentemot *baksidan* av denna demokratins minsta beståndsdel, 'den passive', 'den vanmäktige' respektive 'den utanför stående medborgaren'. Till de 'utanför stående medborgarna' räknas i betänkandet 'den stora gruppen av "nyfattiga" och delar av etniska grupper'. De skulle, enligt den modell som presenteras, drivas av ett 'totalt ointresse eller oförmögenhet att orientera sig i den egna geografin'.⁵

Jargongen bär på en rad normativa, likväl som problematiska, utgångspunkter. Engagemang, kunnighet, kontroll, identifikation och medvetenhet, summerade i begreppet 'egenmakt', görs till demokratiska kärnvärden. De bildar normen för ett 'gott' medborgarskap. Ickedeltagande görs däremot, parallellt, problematiskt i sig. Missnöje, ointresse och oförmögenhet framstår snarast som en slags demokratisk defekt eller belastning. Det görs avvikande, något i behov av anpassning till 'normen'. Frågan är dock om underordnades tillvaro verkligen *är* så genomsyrad av total passivitet, total apati eller total oförmögenhet, som det framstår som i delbetänkandet såväl som i en rad andra sammanhang, eller om inte tystnad blott är *ett* av flera ansikten som kännetecknar de underordnades politiska liv (jämför Dahlstedt, 2001).

Vi finner motsvarande logik i Demokratiutredningens slutbetänkande, *En uthållig demokrati! Politik och folkstyrelse på 2000-talet* (SOU 2000: 1). Där ges en särskild bild både av den 'demokratiska medborgaren' och av 'civilsamhällets' karaktärsdrag samt deras relation till det 'offentliga'. Bilden återspeglar i allt väsentligt det pågående skiftet från samhällsstyrning till självreglering (se Dahlstedt, 2000). Utredningen understryker i allmänhet vikten av större utrymme för individens initiativ och ansvarstagande, med tydliga markeringar mot statlig centralisering och paternalism. Den förespråkar ett överförande av ansvar från stat till individ, lokalsamhälle och civilsamhälle. Utredningens plädering för ett 'underifrånperspektiv' på svensk demokrati kan sägas uttrycka den slags 'styrning genom gemenskap' som Nikolas Rose (1999) belyst, en styrning som underförstår att medborgaren agerar som 'moralisk varelse' med specifika kontaktytor, nätverk och skyldigheter gentemot sin sociala omgivning, bara fältet lämnas mer öppet för icke-politiska aktörer och 'sfärer'.

Liksom bland andra Robert D. Putnam (1996), vidhåller utredningen att medborgares deltagande i civilsamhälleliga nätverk har en slags 'civiliserande' inverkan på enskilda medborgare. När de engagerar sig i gemensamma angelägenheter skapar de, sådan är tanken, successivt tolerans, förståelse och ömsesidighet. I de avsnitt där utredningen tydliggör sitt perspektiv på deltagandets 'moraliska dynamik' kan vi särskilt iaktta hur medborgarna konstrueras som 'moraliska subjekt'.

Genom att delta utvecklar medborgarna fundamentala kvaliteter i samhället. Ömsesidigt respekterande medborgare genererar ett stort humant och socialt kapital som alla sfärer i samhället har glädje och nytta av. Den som inte får motsvarande träning i att skapa tillit genom att vara tolerant mot oliktankande, går miste om skolning och förädling av sina mer primitiva instinkter. Den som övar sig i samarbete, kritik och tolerans blir en tillgång för både sig själv och samhället, för såväl den privata som den offentliga sfären (SOU 2000: 1, s. 33).

Här formulerar utredningen en vad som skulle kunna kallas demokratins anatomi. Den föreskriver ett specifikt medborgarskapsideal, ett särskilt sätt att vara och bete sig som 'demokratisk medborgare'. Ordvalet – att deltagandet 'skolar' och 'förädlar' medborgarens 'primitiva instinkter' – för närmast tankarna till uppfostringsidealet hos 1700-talsfilosofen Jean Jacques Rousseau. Eller varför inte till Michel Foucault, när han skriver om teknologier av disciplinering och självreglering? Utredningens demokratiska medborgarskapsideal kan ses som ett sätt att inkludera medborgarna i kategorin 'demokratiskt sinnade', såsom Foucault föreställer sig att disciplin fungerar som 'en teknik för att framställa nyttiga individer':

Vårt samhälle är inte skådespelets samhälle utan övervakningens; under bildernas yta pågår en djupgående påverkan av kropparna; bakom den väldiga abstraktion som utbytena utgör, fortskrider en minutiös och konkret dressyr av de nyttiga krafterna [...] individen fabriceras omsorgsfullt, i enlighet med en hel krafternas och kropparnas taktik (Foucault, 1987: 253).

I ett principiellt ställningstagande till den ideala relationen mellan stat och individ, slår utredningen fast en given kärna hos det 'demokratiska subjektet'.

Man kan *aldrig* befria människan från hennes självansvar. Varje människa *måste* känna ansvar för fler än sig själv. I princip *måste* därför varje tecken på att medborgare själva vill ta ansvar hälsas positivt. *Varje tecken* på att den offentliga makten önskar kontrollera det civila samhället *måste* bedömas kritiskt (SOU 2000: 1, s. 20, kursivering tillagd).

Den enskilde individens 'sanna natur', såsom den här konstrueras, består således av en medborgerlig strävan efter, som det heter, 'självansvar'. 'Varje människa måste känna ansvar' och detta ansvar 'kan aldrig' inskränkas. Den enskilde medborgaren, snarare än kollektivet eller samhället, ställs i politikens centrum. Medborgaren står däremot aldrig, såsom i ett nyliberalt utopia, isolerad från andra, utan denne är alltid knuten till en bestämd moralisk gemenskap.

Ett fritt civilsamhälle och enskilda medborgares fria initiativkraft framställs i utredningen som demokratiskt självändamål. Därför måste, som det formuleras i citatet, 'varje tecken' på att 'ta ansvar' följaktligen 'hälsas positivt'. Statsmakten beskrivs genomgående i starkt markerade och negativt laddade ordalag. Det klargörs att 'varje tecken', från statens sida, till att 'kontrollera' civilsamhället 'måste bedömas kritiskt'. Det 'offentliga' får, därmed, ingalunda gripa in.

Vad som är viktigt att understryka här är att makten över medborgarna inte *upphävs* i och med det 'självstyre' och den 'frihet' som föreslås genom till exempel ökat utrymme för initiativtagande 'underifrån' eller ett 'stärkt civilsamhälle' (Burchell, 1991: 145). Även välmenande insatser har en bestämd politisk rationalitet. De 'frigör' inte medborgaren från den 'förttryckande maktens' grepp. De dirigerar snarare om maktutövningen, söker lösningar på samhällsliga 'problem' genom att styra medborgarens vardagsliv på nya sätt, exempelvis genom att skapa kontaktytor, 'mötesplatser', mellan olika aktörer och nya mekanismer eller vägar för beslutsfattande och ansvarstagande.

Integration 'nerifrån'

Order 'underifrån' har under loppet av nittioalet överhuvudtaget blivit ett allt vanligare inslag i svensk politik. Om vi bara ser till senare års partipolitiska debatt så kan konstateras att just orden 'underifrån' och 'underifrånsperspektiv' figurerar i snart sagt alla tänkbara sammanhang. Underifrånkonceptet erbjuder debattörer, planerare och andra en möjlighet att betrakta världen 'underifrån', vilket i stort sett kan innebära vad som helst. Till saken hör nämligen att konceptet 'underifrån' fungerar som en 'flytande signifikant', ett tomt tecken utan fastslagen innebörd.⁶

Begreppet är notoriskt diffust och låter sig användas på vitt *skilda sätt*, av *olika aktörer*, i *en rad sammanhang*. De(n) som använder begreppet i sin argumentation behöver i regel inte närmare precisera vad 'underifrån' egentligen avser, eftersom det tycks ha en aura av självklarhet över sig. Det gör begreppet till ett tacksamt retoriskt grepp i det politiska samtalet. 'Nere' kan vara lokalbefolkningen i en avfolkningskommun i Norrlands inland eller i en 'socialt utsatt' förort till en av landets storstäder. 'Nere' kan vara kommun och landsting, föräldrar och elever, lärare och städpersonal. Begreppsparet 'uppe' – 'nere' är följaktligen relationellt: Det ena förutsätter det andra. Begreppsparet antyder, vidare, en hierarkisk relation, där den ena parten i något avseende och av någon anledning är underordnad den andra och, därigenom, bör 'frigöras'. Vad, hur och varför är upp till den enskilde debattören att avgöra. Det är själva logiken i resonemanget.

Deltagande och underifrånperspektiv är något av ledstjärnor i senare års politiska diskussion om 'förnyelse' av svenska förortsmiljöer. En rad offentliga utredningar har, bara de senaste åren, betonat medborgares medverkan och aktiva deltagande som nödvändigt när det gäller att åstadkomma 'lokal utveckling' och för att på sikt bryta mot utanförskapets och polariseringens destruktiva logik, som med allt större kraft drabbat förorter runtom i landet (se Lövgren, 2002; Velasquez, 2004).

Utgångspunkten för argumentationen är, som exempelvis Miljöpartiet formulerar det i en storstadspolitisk motion, följande: 'Varje försök till förändring måste...bygga på viljan och insikten hos de människor som berörs och det sk underifrånperspektivet bör styra alla samhällets insatser, om de skall ha någon framgång' (Mot. 1996/97: Bo 208). 'Samhällsgemenskapen måste växa underifrån', markerar i samma ordalag Centerpartiet, i en storstadspolitisk motion. 'Genom ett ökat lokalt inflytande', fortsätter motionen, 'med aktiva medborgare som tar personligt ansvar för lokal omsorg och känner samhällets förtroende kan segregationens avigsidor begränsas och brytas' (Mot. 1997/98: Bo 539).

Principen går igen i senare års socialdemokratiska storstadspolitik. 'Utan de boendes aktiva medverkan kan vi bara åstadkomma ytliga förändringar', markerar till exempel integrationsminister Ulrica Messing (2000) i en debattartikel. I en riksdagsdebatt kring regeringens storstadspolitik tar hon fasta på just kopplingen mellan en i flera avseenden alarmerande situation i storstädernas 'utsatta' förorter och nödvändigheten av att anlägga ett 'underifrånperspektiv' för att nå en mer bestående förändring av situationen. Det är en djupt motsägelsefull bild av 'storstadslivet' hon målar upp. 'Våra storstäder är ett myller av liv', konstaterar hon.

Men i mitt i denna dynamik ser vi också problem som blir extra stora just i våra storstäder. [...] I storstäderna är skillnaderna som störst. Här samlas en flora av etniciteter, språk, traditioner och kulturer. Här blir skillnaderna tydligast mellan dem som har en plats i samhället, ett jobb, vänner och ett aktivt föreningsliv och dem som inte har det (Prot. 1998/99: 23).

Med stöd i *Utveckling och rättvisa*, 1998 års storstadspolitiska proposition (Prop. 1997/98: 165), betonar hon att regeringens storstadspolitiska strategi bygger på två premisser: För det första: 'Vi måste minska skillnaderna mellan dem som har det allra sämst och dem som har det allra bäst'. För det andra: 'Vi måste göra det utifrån ett underifrånperspektiv'. Utifrån dessa bägge premisser bör den lokala demokratin, poängterar hon, inte minst i storstädernas 'utsatta' områden, ges reella möjligheter att vitaliseras, på sina egna villkor, utan att 'centralmakten' detaljstyr 'lokalsamhället' och dikterar dess villkor.

Den storstadspolitik som vi nu lägger fast utgår ifrån att vi på allvar ser på vår demokrati *underifrån*, från det perspektiv där folkstyret har sitt ursprung och existensberättigande. [...] Vi ger nu här ett större *spelutrymme* för den *lokala demokratin* i våra storstäder, och framför allt i *utsatta bostadsområden*. Men det är inte här i riksdagen som den lokala demokratin skall skapas. Den kan bara skapas av *oss själva* på platsen *där vi bor*. Vår uppgift är att ge de bästa förutsättningarna för detta (Prot. 1998/99: 23, kursivering tillagd).

I propositionen *Utveckling och rättvisa* lanserades Storstadssatsningen, en långsiktig statlig kraftsamling riktad mot sammanlagt 24 bostadsområden runtom i landet.⁷ Lokala 'utvecklingsavtal' slöts med sju kommuner, Stockholm, Haninge, Huddinge, Södertälje, Göteborg, Malmö och Botkyrka. Totalt satsades två miljarder kronor under en treårsperiod, fördelade över en mängd lokala projekt i de 24 områdena. I enlighet med tankegången att demokrati byggs 'underifrån' baserades satsningen på ambitionen att 'boende i de aktuella stadsdelarna' skulle 'engageras i målformulering och i framtagandet av den lokala åtgärdsplanen'.⁸

Tonen känns igen från det sena nittioalets lokaldemokratiska 'förnyelsedebatt', såsom den exempelvis kommer till uttryck i Demokratiutredningen. Demokratin bör, enligt denna hållning, betraktas ur ett perspektiv 'underifrån'. Det är, enligt Messing, ur detta perspektiv 'folk-

styret har sitt ursprung och existensberättigande'. Ambitionen är att utöka den 'lokala demokratin' och dess 'spelrum', i synnerhet i 'utsatta bostadsområden'. Den decentralistiska hållningen slås fast genom konstaterandet att lokal demokrati skapar av 'oss själva', på 'platsen där vi bor'. Liksom i Demokratiutredningen inrättar Messing en skarp åtskillnad i centralt och lokalt, statligt och ickestatligt när det gäller befogenheter och ansvar. Regeringspolitikens primära uppgift, det är slutsatsen, är att ge lokalsamhället de bästa möjliga förutsättningarna att ta hand om sig självt.

Samtidigt har anläggandet av ett 'underifrånperspektiv' blivit ett väsentligt led i den socialdemokratiska integrationspolitiken, vilket inte minst kommer till uttryck i *Sverige, framtiden och mångfalden*, 1997 års integrationspolitiska proposition (Prop. 1997/98: 16). I motsats till det 'omhändertagande' och 'utpekande' av etniska minoriteter som sägs ha präglat den tidigare invandrarpolitiken betonar den nya integrationspolitiken vikten av att befrämja samtliga medborgares delaktighet och medansvar i samhällslivet (se Borevi, 2002). Propositionen slår därför fast följande: 'För att den generella politiken skall präglas av den mångfald som finns i samhället, bör i princip också alla vara med och utforma den och ta ansvar för den. Detta kan ske först om mångfalden återspeglas i samhällets institutioner och de demokratiska beslutsprocesserna' (Prop. 1997/98: 16, s. 24f).

Den andra sidan av begreppsparet, 'ovanifrån', förekommer visserligen i den politiska jargongen, men användandet är varken lika vanligt eller tongivande. Den används mer konsekvent av debattörer med sin hemvist på den ideologiska högerkanten, vanligen som ett led i en kritik av den överdimensionerade och byråkratiska välfärdsstaten. I detta sammanhang figureerar inte sällan, i en eller annan form, även tanken om 'bidragkultur'. Styrning 'ovanifrån' paralyserar och försätter människor i 'beroendeställning'. I en riksdagsdebatt understryker exempelvis folkpartisten Johan Pehrson att 'centrala förvaltningsmyndigheter eller statliga verk som ska skapa integration är dömda att misslyckas' (Prot. 2001/02: 37). I därpå följande kommentar tydliggörs baksidan av det eftersträvsansvärda underifrånperspektivet – ovanifrånperspektivet. 'Det måste finnas ett utpräglat underifrånperspektiv på allt som har med integration att göra och inte ett ovanifrånperspektiv'.

Partnerskap från Dorotea till Alby

Tanken att medborgares delaktighet är en förutsättning för 'social förnyelse' löper som en röd tråd genom samtida svensk politik, men den är särskilt vanligt förekommande när det gäller glesbygdsfrågor, regionalt utvecklingsarbete och det idag prioriterade målet tillväxt (Süssner, 2002). Till följd av att sådana frågor under nittioalet har relaterats till situationen i svenska storstäder (Dahlstedt, 1998), så har de aktualiserats också i storstads- och integrationspolitiska sammanhang.

Ett återkommande begrepp är här 'partnerskap', som i nittioalets Europa etablerades i den politiska vokabulären (se Pierre, 1998; Geddes & Benington, 2001). Partnerskap är, förenklat, en samlingsbeteckning för en rad strategier som går ut på att iscensätta och organisera samverkan mellan aktörer *över* sektors- och ansvarsuppdelningar såsom mellan stat/kommun och näringsliv, folkvalda/tjänstemän och medborgare/sammanslutningar.⁹

Partnerskap består i ett framträdande *organisatoriskt landskap*, där politik organiseras på bestämda sätt, i form av skilda institutionella former och kontaktytor (från informella nätverk till mer formaliserade, rådgivande eller beslutande organ) för samverkan och dialog (Peters, 1998; Süssner, 2002). Dessa institutionella former kompletterar, men kan i enskilda fall även ersätta redan befintliga organisatoriska strukturer. Partnerskap kan samtidigt ses som ett led i en mer övergripande utformning – skapande, återskapande eller förändring – av *styrningens rationalitet*, av rådande förhållningssätt till människa och samhälle, där både människa och samhälle styrs i en bestämd riktning genom en uppsättning praktiker som upprättar dikotomier och tudelningar, konstruerar objekt och formar medborgarnas kroppar.

Partnerskap har blivit ett viktigt led i 'förnyelsen' av europeisk välfärdspolitik, där det inte längre är statsmakten som på egen hand har ansvar för att definiera ramarna för och bestämma innehållet i beslut rörande strategiska vägval kring samhällets utveckling (Pierre, 1998; MacLeod & Jones, 1999). Dessa vägval har i större utsträckning kommit att beslutas i samråd mellan en rad statliga såväl som ickestatliga aktörer.

Partnerskap har inte minst lanserats som ett framgångsrecept för att åstadkomma 'regional utveckling'. Det har inte minst aktualiserats i sammanhang där tillväxtstrategier diskuterats. 'Alla regioner är beroende av hög tillväxt', slår Arbetsmarknadsutskottet fast i betänkandet *Regional tillväxt* (1997/98: AU 11). Tillväxtskapande åtgärder bör, framgår av betänkandet, genomsyras av ett 'underifrånperspektiv'. 'Även om staten kan bidra med ett antal verktyg måste den viktigaste kraften dock komma från regionen själv'.

Partnerskapskonceptet definierar därmed om statens och politikens roll. Tanken, enligt konceptet, är nämligen att villkoren för att bedriva politik överhuvudtaget har förändrats. Vad är det då som har förändrats? Arbetsmarknadsminister Margareta Winberg antyder ett svar då hon i en riksdagsdebatt hävdar att politiken idag 'handlar om att människor måste mobiliseras, det som vi brukar kalla för underifrånperspektivet' (Prot. 1996/97: 57). Regioner bör med andra ord i större utsträckning mobilisera sina resurser på bästa sätt för att profilera och hävda sig gentemot andra regioner (jämför MacLeod & Jones, 1999), både *inom* och *utom* Sveriges gränser. 'Tiden är förbi', menar Wiberg, 'när vi kunde flytta fabriker och säga att regeringen kommer att placera en fabrik där. Nu handlar det om ett samspel mellan näringslivet, kommun- och länsföreträdare och staten'.

Partnerskapskonceptet har inte bara lanserats som ett framgångsrecept för avfolkningsorter och landsbygd. Företrädare för samtliga riksdagspartier har i partnerskap sett en framgångsväg också för 'utsatta' områden i landets storstäder. Propositionen *Utveckling och rättvisa* (Prop. 1997/98: 165), exempelvis, för uttryckligen fram partnerskapstanken som ett avgörande led i en framgångsrik politik för landets storstäder. Politiken bör, stadgar regeringen, formuleras 'i en nära dialog med invånarna' såväl som 'med andra lokala aktörer som t.ex. försäkringskassan, sjukvården, arbetsförmedlingen och närpolisen'. Regeringen ser det, vidare, som 'viktigt att samtliga berörda lokala aktörer ställer sig bakom de gemensamma målen så att de blir styrande för respektive aktörs insatser i stadsdelen'. Just betoningen av *samförstånd*, att samtliga berörda aktörer kommer överens, 'ställer sig bakom de gemensamma målen', är ett annat viktigt drag av partnerskapstanken. Utgångspunkten är nämligen att politik primärt handlar om *handlingskraft*, om att komma fram till en gemensam politisk linje (jämför Jacobsson, 1999). Därmed uppfattas olikheter, ideologiska skiljelinjer och konflikter som *per definition* störande eller destruktiva inslag i vardagspolitiken, något som i det längsta bör undvikas (Lewin, 2002; Süssner, 2002).

Folkpartiet aktualiserar, i en integrationspolitisk motion, lokala partnerskap som en både strategiskt viktig och dynamisk lokal kraft, inte minst i storstädernas 'utsatta' förortsmiljöer. 'För att människorna i ett bostadsområde ska få chansen att själva skapa sin hembygd krävs att människorna själva får släppa loss sin skaparkraft' (Mot. 1998/99: Sf 634). Till dem som ska ges utrymme för sin skaparkraft och kreativitet räknar partiet en lång rad av aktörer och sammanslutningar: 'Lokalt näringsliv, föreningsliv, studieförbund, invandrarföreningar, kyrkor, boendegrupper och andra lokala aktörer ska ges möjlighet att förändra sin vardag och bygga upp lokala strukturer'. Partiet preciserar denna hållning i en annan storstadspolitisk motion.

Antingen man bor i storstadförorter som Alby eller Hammarkullen eller i glesbygdsorter som Idre eller Dorotea så måste grunden för politiken ta sin utgångspunkt i den enskilde *individens* och *områdets* förmåga att *mobilisera sina resurser* utifrån sina egna förutsättningar. [...] Mobiliseringen av lokala resurser är minst lika viktig i storstadsområdena för att nå utveckling och tillväxt. Det är

därför hög tid att se den *lokala mobiliseringen* och den *enskilde individen* som en utvecklingspotential också i storstaden (Mot. 1997/98: A 64, kursivering tillagd).

Regional- och storstadspolitiska övertväganden sammanfaller följaktligen i ett gemensamt tillväxt- och utvecklingspolitiskt paradig. Idre och Hammarkullen, Doretea och Alby, står, enligt paradigmet, i grund och botten inför samma utmaningar när det gäller 'utveckling' och 'tillväxt'. 'Lösningen' står, återigen, att finna i att området ifråga 'mobiliserar sina resurser'.

Beskylla 'offren'

Allteftersom nyliberal styrning vinner terräng i samtidens Sverige inrättas skarpa gränser för politikens legitima räckvidd. Politikens och statsmaktens roll handlar, eftersom det är 'frihetens domäner' som är idealet, allt mer om att 'dra sig tillbaks' och 'lämna rum' för diverse frivilliga och självständiga aktörer och sammanslutningar. Styrningen iscensätts och praktiseras emellertid inte enbart av traditionella högerpartier eller näringslivsorganisationer. En utblick över kontinenten visar att den även förespråkas och administreras av center-vänsterregeringar. Underifrånsperspektiv och partnerskap åskådliggör bägge maktskiftet från en statstill en individcentrerad regim i svensk demokrati.

Detta alltjämt pågående skifte betyder ingalunda att staten helt skulle ha försvunnit, utan mer att dess funktioner skiftat fokus och ändrat karaktär. Dess roll inom en nyliberal ordning består dock mer i att koordinera och kontrollera självreglerande subjekt än att omfördela resurser. Individer, familjer, sammanslutningar, stadsdelar eller regioner bör, enligt den 'osynliga handens' premiss, ges större manöverutrymme för att på egen hand generera tillväxt och styra sina liv. Konsekvensen av att dessa aktörer i allt högre grad görs ansvariga för sina liv är samtidigt att de(n) som av någon anledning inte lyckas hävda sig i konkurrensen med Andra – grannen, den närliggande stadsdelen, grannkommunen – i princip bara har *sig själv(a) att skylla*. De(n) tvingas förlita sig till Andras välvilja, eftersom bidrag anses vara dels passiviserande för dem som uppbar dem och dels allt för kostsamma för att vara förenliga med idealet om den 'slanka staten'.

Eftersom tyngdpunkten i samtalet om månggetniska förortsmiljöer tenderat att förläggas till endera 'invandrarskap' eller en påstått framväxande 'förorts- och bidragskultur', så är det 'de främmandes annanhet' som hamnat i fokus (Ristilampi, 1994). Även om förortsberättelsen är föränderlig, och har antagit en rad skepnader över tid, så består dess huvudsakliga logik ändå i att indirekt beskylla 'offren' för deras position i samhällets utkanter och att bedöma dessa 'de främmandes' liv och leverne utifrån vissa, partikulära premisser, levnadsmönster och intressen (Lövgren, 2002).

'Lösningen' på 'förortsproblemet' består, helt enligt denna logik, i att de 'främmande' omvandlar sin misstroende, beroende och passiva 'mentalitet' och 'lyfter' sig till de 'normalas' standard när det gäller engagemang, tillit och initiativförmåga. Denna styrningsmentalitet, detta sätt att artikulera och hantera 'förortsproblemet', gör emellertid inte människor automatiskt *mindre* 'beroende'. Den ändrar snarare beroendets karaktär. De aktiverande åtgärder som föreslås gör människor *mer* beroende av marknadskrafter, arbetsgivare och 'frivilliga' initiativ, exempelvis välgörenhet, för sitt uppehälle, *än* av Staten. Det tycks onekligen som om att 'vissa former av beroende betraktas som mindre naturliga, mindre "sunda" eller mindre tillfredsställande än andra' (Dean & Taylor-Gooby, 1992: 150). Beroendeargumentet reducerar alla beroendeformer till Staten, dess misslyckanden och onda insikter. Beroendeförhållanden på (arbets)marknaden – att som säljare av arbete vara beroende i förhållande till arbetsköparen, med låga löner i ersättning – framstår samtidigt som något naturgivet.

Varför inte vända på perspektivet och fråga sig vem som egentligen är beroende av vem?

Avslutning: Beroende av vem? Beroende av vad?

Den totala summan subventioner och skatteförmåner till företag i USA, det land där tesen om de fattigas 'välfärdsberoende' först populariserades, uppgick under 1996 till 150 miljarder dollar. Det betyder att företagens 'välfärdsberoende' det året vida överträffade både USA:s totala budgetunderskott (130 miljarder dollar) samt bidrags- och stödprogram (145 miljarder dollar).¹⁰ Till de största bidragstagarna hörde några av världens största multinationella företag – General Motors, IBM, AT&T, GE, DuPont, Amoco, Motorola, Citicorp. Vem är beroende av vem? Vem är beroende av vad?

Åtskilliga av de stereotyper och orsaksförklaringar som lanserats i samtida diskussioner om svenska förortsmiljöer har, liksom politiska åtgärder som baseras på dessa tankeströmningar, tenderat att endera osynliggöra eller legitimera de processer som i första skedet *skapat* ojämlikheter och bestämda livsmönster i skilda stadsmiljöer. Enligt denna logik framstår rådande (miss)förhållanden som oproblematiska och/eller naturliga inslag i förortslivet. 'Sist och slutligen', hävdar därmed Stephen Steinberg (1981: 127), 'är tesen om fattigdomskultur inget annat än en intellektuell dimridå för ett samhälle ovilligt eller oförmöget att undanröja arbetslöshet och fattigdom'. Politiska insatser som utger sig för att värna ett 'underifrånperspektiv' genom att på olika sätt 'mobilisera förorten', dess befolkning och sammanslutningar, riskerar, om de inte samtidigt verkar för att utjämna de ojämlikheter som skiktat det svenska stadslandskapet, att motverka sina syften (Bunar & Dahlstedt, 2000). De kan då på sikt bidra till att *återskapa* rådande dominansförhållanden och förstärka dominerades försprång när det gäller tillgång till kanaler för att värna sina intressen och formulera den politiska dagordningen.

Referenser

- Anderson, Karen M. (2001) 'The Politics of Retrenchment in a Social Democratic Welfare State: Reform of Swedish Pensions and Unemployment Insurance', *Comparative Political Studies*, 34 [9]; 1063-91.
- Bet. 1997/98: AU 11, *Regional tillväxt – För arbete och välfärd*, Arbetsmarknadsutskottet.
- Boréus, Kristina (1994) *Högervåg: Nyliberalismen och kampen om språket i offentlig debatt 1969-1989*, Tiden: Stockholm.
- Borevi, Karin (2002) *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
- Bunar, Nihad (2001) *Skolan mitt i förorten: Fyra studier om skola, segregation och integration*, Symposion: Stockholm.
- Bunar, Nihad & Dahlstedt, Magnus (2000) *Segregationen, "community action" och skolan som arena*, P/MI-rapport 1/00, Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Burchell, Graham (1991) 'Peculiar Interests: Civil Society and Governing the "System of Natural Liberty"', i: Burchell, Graham, et al. (red.) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, The University of Chicago Press: Chicago.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*, Cornell University Press: Ithaca.
- Dagens Nyheter*, 12 april 1994.
- Dagens Nyheter*, 22 juni 2004.
- Dahlstedt, Magnus (1998) *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati – Segregation, utanförskap och politiska reformsträvanden i Sverige från 70- till 90-tal: Översikt och forskningsfrågor*, P/MI-rapport 3/98, Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Dahlstedt, Magnus (2000) 'Demokrati genom civilt samhälle? Reflektioner kring Demokratiutredningens sanningspolitik', *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 103 [4]; 289-309.
- Dahlstedt, Magnus (2001) 'Utanförskapets tysta motstånd: 'Politiskt passiva invandrare' som problematisk problembild', i: Lindberg, Ingemar (red.) *Det nya motståndet: Om regnbågar mot förtryck*, Agora: Stockholm.
- Dahlstedt, Magnus (2002) 'Den som sa't, den va't... – Politisk korrekthet som rasismens nya grepp?', *Socialistisk Debatt*, [3/4]; 45-51.
- Dahlstedt, Magnus (2004a) 'Den massmediala förortsdjungeln: Representationer av svenska förortsmiljöer', kommande nummer av *Nordicom Information*.
- Dahlstedt, Magnus (2004b) *Reserverad demokrati: Kampen om representationen i ett mångetniskt Sverige*, avhandlingsmanus, Tema Etnicitet, Campus Norrköping, Linköpings universitet.

- Dean, Hartley & Taylor-Gooby, Peter (1992) *Dependency Culture: The Explosion of a Myth*, Harvester Wheatsheaf: Hertfordshire.
- Dillon, Michael (1995) 'Sovereignty and Governmentality: From the Problematics of the "New World Order" to the Ethical Problematic of the World Order', *Alternatives*, 20 [3]; 323-68.
- Fairclough, Norman (1999) *New Labour, New Language?*, Routledge: London.
- Folkpartiet (2002) *Ett parti som vågar utmana*, valmanifest.
- Foucault, Michel (1980a) [1976] *Sexualitetens historia: vol. 1. Viljan att veta*, Gidlunds: Södertälje.
- Foucault, Michel (1980b) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*, Pantheon: New York.
- Foucault, Michael (1987) [1975] *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*, Arkiv: Lund.
- Foucault, Michel (2003) 'Regementalitet', *Fronesis*, [14/15]; 62-81.
- Gans, Herbert J. (1995) *The War against the Poor: The Underclass and Antipoverty Policy*, Basic Books: New York.
- Geddes, Mike & Benington, John [red.] (2001) *Local Partnerships and Social Exclusion in the European Union: New Forms of Local Social Governance?*, Routledge: London.
- Gergils, Christian (2002) 'Avveckla bidragsstaten', *Svenska Dagbladet*, 10 juli.
- Gustavsson, Klas (2004) *Socialismens liv efter döden*, Atlas: Stockholm.
- Göteborgs Posten*, 12 juli 2001.
- Hertting, Nils (2001) 'Svensk stadsförnyelse', i: Lindbom, Anders (red.) *Den nya bostadspolitiken*, Boréa: Umeå.
- Hertzberg, Fredrik (2002) 'Det olyfta lockets paradox: Att prata utan att låtsas om det', i: de los Reyes, Paulina, et al. (red.) *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Atlas: Stockholm.
- Hindess, Barry (2000) 'The Liberal Government of Unfreedom', *Alternatives*, [26]; 93-111.
- Hultqvist, Kenneth & Peterson, Kenneth [red.] (1995) *Foucault – Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik: Texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*, Stockholm: HSL.
- Integrationsverket (2002) *På rätt väg? Slutrapport från den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*, Integrationsverket: Norrköping.
- Jacobsson, Kerstin (1999) 'Den offentliga demokratisynen', i: SOU 1999: 77, *Demokrati och medborgarskap*, Forskarvolym II för Demokratiutredningen.
- Lejon, Britta (1999) 'Ge medborgarna motionsrätt', *Aftonbladet*, 25 augusti.
- Lewin, Leif (2002) "Bråka inte!" *Om vår tids demokratisyn*, SNS: Stockholm.
- Lipset, Seymour Martin (2001) 'The Americanization of the European Left', *Journal of Democracy*, 12 [2]; 74-87.
- Lövgren, Sophia (2002) *Att skapa ett framtidens folk – Governmentality och miljödiskurs i modern svensk bostadspolitik: Miljonprogramsområdet Navestad*, Tema Hälsa och samhälle, Linköpings universitet.
- Marinetto, Michael (2003) 'Who Wants to be an Active Citizen? The Politics and Practice of Community Involvement', *Sociology*, 37 [1]; 103-20.
- Macleod, Gordon & Jones, Martin (1999) 'Regulating a Regional Rustbelt: Institutional Fixes, Entrepreneurial Discourse, and the 'Politics of Representation'', *Environment and Planning D: Society and Space*, [17]; 575-605.
- Messing, Ulrica (2000) 'Segregerade bör leda kampen mot utanförskap', *Svenska Dagbladet*, 26 april.
- Moderata Samlingspartiet (2001) *Bryt utanförskapet! Solidaritet, arbete och egenmakt i kampen mot fattigdom och utanförskap*, slutrapport från Arbetsgruppen mot social segregation och utanförskap.
- Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering: Etnisk bostadssegregation i folkhemmet*, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Mot. 1996/97: Bo 208, 'Bostads- och område-segregation' [mp].
- Mot. 1997/98: A 64, 'Med anledning av Prop. 1997/98:165 Utveckling och rättvisa – En politik för storstaden på 2000-talet' [fp].
- Mot. 1997/98: Bo 539, 'Program för en god stadsmiljö' [c].
- Mot. 1998/99: Sf 634, 'En liberal integrationspolitik' [fp].
- Neubeck, Kenneth J. & Cazenave, Noel A. (2001) *Welfare Racism: Playing the Race Card against America's Poor*, Routledge: New York.
- Peck, Jamie (1998) 'Workfare: A Geopolitical Etymology', *Environment and Planning D: Society and Space*, [16]; 133-61.
- Peters, Guy (1998) 'With a Little Help from Our Friends': Public-Private Partnerships as Institutions and Instruments', i: Pierre, Jon (red.) *Partnerships in Urban Governance: European and American Experiences*, Palgrave: New York.
- Pettersson, Kenneth (1997) 'Mobilisering av gemenskapen', i: Arnstberg, Karl-Olov & Ramberg, Ingrid (red.) *I stadens utkant: Perspektiv på förorter*, Mångkulturellt Centrum: Botkyrka.

- Pierre, Jon [red.] (1998) *Partnerships in Urban Governance: European and American Experiences*, Palgrave: New York.
- Prop. 1997/98: 16, 'Sverige, framtiden och mångfalden – Från invandrarpolitik till integrationspolitik'.
- Prop. 1997/98: 165, 'Utveckling och rättvisa – En politik för storstaden på 2000-talet'.
- Prot. 1996/97: 57.
- Prot. 1998/99: 23.
- Prot. 2001/02: 37.
- Putnam, Robert D. (1996) *Den fungerande demokratin: Medborgarandans rötter i Italien*, SNS: Stockholm.
- Ristilampi, Per-Markku (1994) *Rosengård och den svarta poesin: En studie av modern annorlundahet*, Symposium: Stockholm.
- Rivière, Helena (2000) 'Överslätande svensnar', *Den nya välfärden*, <<http://www.dnv.se>>, nätkrönika, 8 september.
- Robins, Steven (2002) 'At the Limits of Spatial Governmentality: A Message from the Tip of Africa', *Third World Quarterly*, 23 [4]; 665-89.
- Rojas, Mauricio (1999) 'En ny socialpolitisk agenda för moderaterna', *Svenska Dagbladet*, 3 september.
- Rojas, Mauricio (2001) 'Katastrofhot mot förorten', *Göteborgs Posten*, 20 oktober.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Ryner, Magnus (1999) 'Neoliberal Globalization and the Crisis of Swedish Social Democracy', *Economic and Industrial Democracy*, 20 [1]; 39-79.
- Sassen, Saskia (1998) *Globalisation and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*, New Press: New York.
- Schierup, Carl-Ulrik (2003) 'Social exkludering och medborgarskap i Sverige och EU', i: Blomqvist, Paula (red.) *Den gränslösa välfärdsstaten: Svensk socialpolitik i det nya Europa*, Agora: Stockholm.
- Schofield, Barry (2002) 'Partners in Power: Governing the Self-Sustaining Community', *Sociology*, 36 [3]; 663-83.
- Shapiro, Michael J. (1992) *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice*, University of Minneapolis Press: Minnesota.
- SOU 1990: 36, *Storstadsliv – Rika möjligheter, hårda villkor*, Slutbetänkande från Storstadsutredningen.
- SOU 1990: 44, *Demokrati och makt i Sverige*, Maktutredningens huvudrapport.
- SOU 1993: 16, *Nya villkor för ekonomi och politik*, Ekonomikommisionens förslag.
- SOU 1996: 162, *På medborgarnas villkor – En demokratisk infrastruktur*, Demokratiutvecklingskommitténs slutbetänkande.
- SOU 1996: 177, *Egenmakt: Att återerövra vardagen*, Delbetänkande till Storstadskommittén.
- SOU 2000: 1, *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*, Demokratiutredningens slutbetänkande.
- Steinberg, Stephen (1981) *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity, and Class in America*, Beacon: Boston.
- Süssner, Joseфина (2002) 'Nyregionalismens organisatoriska landskap', *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift*, [35]; 5-23.
- Svenska Dagbladet*, 21 augusti 1999.
- Thompson, John B. (1990) *Ideology and Modern Culture*, Polity Press: Oxford.
- Velasquez, Juan (2004) avhandlingsmanus, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Wendt Höjer, Maria (2002) *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Liber: Stockholm.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Anne (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund.
- Žižek, Slavoj (2000) 'Varför älskar vi att hata Haider? Om extremhögern, politiska sockerpiller och små blåa och röda påsar', *Ord & Bild*, [1]; 5-7.
- <<http://www.corporations.org/welfare/#globe>>
- <<http://www.haninge.se/templates>>
- <<http://www.riksdagen.se/debatt>>

Noter

¹ Alla översättningar av citat till svenska är författarens egna.

² Det material som föreliggande artikel baseras på är hämtat från mitten av nittio-talet och framåt och består till övervägande del av policydokument – propositioner, betänkanden, utredningar (SOU), motioner och riksdagsprotokoll – för tre politikområden: *storstads-* och *integrationspolitik* samt politik för *fördjupad demokrati*. Materialet består även av pressmaterial från samma period. När det gäller motioner och riksdagsprotokoll har jag använt mig av Rixlex, riksdagens elektroniska sökmotor <<http://www.riksdagen.se/debatt>>. Jag har sökt på de båg-

ge orden 'underifrånperspektiv' och 'ovanifrånperspektiv' [9 augusti 2004]. Denna breda sökning gav ett stort antal träffar (376 respektive 93). De motioner och riksdagsprotokoll som analyserats valdes utifrån en mer preciserad sökning, där under- och ovanifrånperspektiv kombinerades med orden integration, storstad, förort och demokrati, både enskilt och gemensamt.

³ Under sommaren 2004 utsågs Rojas till Folkpartiets flykting- och integrationspolitiska talesman (*Dagens Nyheter*, 22 juni 2004).

⁴ Denna retoriska vändning är ingalunda unik för detta enskilda fall. Den är snarare ett tämligen vanligt förekommande grepp som används i vitt skilda sammanhang, av en rad aktörer, för att attackera någon eller något de uppfattar som tillhörande Etablissemangen. För en diskussion kring 'politisk korrekthet' som retoriskt grepp, se exempelvis Dahlstedt (2002) och Hertzberg (2002).

⁵ Trubbiga kategoriseringar av liknande slag förekommer även inom forskning om deltagande och politisk missstro (se Dahlstedt, 2004b).

⁶ Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips (2000: 35) definierar 'flytande signifikanter' som 'de tecken som olika diskurser försöker ge innehåll åt på just sitt sätt'. Begreppet hänvisar, menar de, till 'den kamp om viktiga tecken som förs mellan olika diskurser'.

⁷ Närmare bestämt Västra Skogås, Vårby och Flemingsberg i **Huddinge** kommun, Alvik, Fittja och Hallunds-Norsborg i **Botkyrka**, Jordbro i **Haninge**, Rågsved, Skärholmen, Rinkeby, Tensta och Husby i **Stockholm**, Fornhöjden, Ronna, Geneta och Hovsjö i **Södertälje**, Södra innerstaden, Fosie, Hyllie och Rosengård i **Malmö**, Gårdsten, Hjällbo, Bergsjön och Norra Biskopsgården i **Göteborg**.

⁸ Formuleringen, som fångar andan i storstadspropositionens 'nerifrånfilosofi', är hämtad från Haninge kommuns hemsida och dess beskrivning av projektarbetet i Jordbro, ett av de 24 områden som regeringens storstads-satsning riktades mot <<http://www.haninge.se/templates>> [14 mars 2003]. En fördjupad diskussion kring satsningen, dess bakgrund och genomförande, se Integrationsverket (2002) och Velasquez (2004).

⁹ Även om begreppet 'partnerskap' i sig må vara ett tämligen sentida inslag i svensk politisk vokabulär, så har fenomenet *samverkan* en förhållandevis lång tradition i svensk stadsplanering (Hertting, 2001).

¹⁰ Här är barn-, bostads-, studie- och livsmedelsbidrag samt allt direkt stöd inkluderat, men inte socialbidrag och vårdförsäkringar. Uppgifterna är hämtade från webbplatsen: <<http://www.corporations.org/welfare/#globe>> [8 juni 2004].